

В. Б. Цеханович,

здобувач, Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Шевченка

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЧИННИК ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У статті розглядається проблематика іноземних інвестицій у регіони. Указані пріоритетні напрями державного регулювання розвитку регіональних інвестицій. Зроблені висновки про необхідність формування регіональних ринків інвестиційного продукту.

In the article problems of foreign investments is examined in regions. Certain priority directions of government control of development of regional investments. Conclusions are done at the necessity forming of regional markets of investment product.

ВСТУП

У період становлення в Україні ринкових відносин інтегрування національної економіки до світового ринку однією з найактуальніших проблем є проблема формування ефективної інвестиційної політики. Не-від'ємною складовою останньої є регіональна інвестиційна політика, яка розробляється та реалізується у взаємодії з державними органами влади центрального та регіонального рівнів. На сьогодні регіони ще не стали повністю самостійними суб'єктами політики у сфері інвестування і залежать багато в чому від рішень центру. Водночас регіональна складова покращення інвестиційного клімату держави практично виключена із системи формування ефективної економічної політики, що призводить до виникнення диспропорцій в обсягах залучення іноземних інвестицій у різні регіони країни. Це й зумовлює актуальність дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні. Інвестиції є домінуючим чинником економічного зростання будь-якої держави. Особливе значення процеси інвестування мають для країн, які переживають перехідні періоди, що, зокрема, стосується і України. Як переконує світовий досвід, вирішення питань виходу з економічної кризи для таких країн без залучення й ефективного використання іноземних інвестицій є проблематичним.

Актуальності на сучасному етапі набуває питання створення привабливого інвестиційного клімату на території України, необхідного для потенційних інвесторів, з урахуванням специфіки всіх регіонів. Кожен інвестиційний проект має конкретну спрямованість і з найбільшою ефективністю може бути реалізований у тих регіонах, де для нього є найкращі умови. Найважливішу роль у процесі обґрунтування інвестування відіграє оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості регіонів.

Даній проблемі присвячена значна кількість наукових праць українських вчених-економістів. Зокрема, науковці Ст. Папп, П. Курмаєв, І. Польова, Ст. Борщевський, О. Піріашвілі дослідили в своїх працях питання формування і розвитку інвестиційних процесів у регіонах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Об'єктивно розставити акценти з приводу ролі та значення прямих іноземних інвестицій для економіки

країни, яка їх приймає, та розвитку її регіональних господарських підсистем в умовах глобалізації світового господарства, вироблення певних рекомендацій щодо формування відповідної регіональної економічної політики та чинників мотивації потенційних закордонних інвесторів до вкладення свого капіталу в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Глобалізація як феномен планетарного масштабу втягує у свій вир дедалі нові країни, регіони, території. Міжнародна конкуренція, світовий поділ праці інтеграційні процеси, що відбуваються на європейському та інших континентах, спонукають держави, які ще вчора були далекими від динаміки світових господарських тенденцій, активно прилучатися до зовнішньоекономічної конкуренції, приймати виклики глобалізації, адаптуватися до жорстких вимог світового ринку.

Як наслідок виникає проблема наукового забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо залучення іноземних інвестицій, створення цілісної системи формування механізмів інноваційного розвитку територій. Адаптація інвестицій та співпраця з іноземними інвесторами є одним із головних аспектів, що визначає напрями та пріоритети міжнародної економічної діяльності України, форми її участі в європейських інтеграційних процесах, специфіку регіональної економічної політики.

Своєрідність регіональних проблем України пов'язана з формуванням нового економічного простору і принципово нової моделі економічного розвитку. Українська економіка в період реформ характеризується кардинальною зміною системи міжрегіональних зв'язків, ролі і місця окремих регіонів і територій в національному господарстві. Неоднорідність економічного простору, що склалася в умовах традиційної системи господарювання, виявилася чинником, що визначає відмінність стартових умов для реформування і адаптації до ринкових умов. Загострення проблем регіонального розвитку виявилось наслідком суперечливих тенденцій в системі розміщення елементів національного багатства і динамічних змін економічних умов і чинників, що формують ринкове середовище. Диспропорції між попитом

і пропозицією товарів, послуг, праці і капіталу на регіональному і міжрегіональному ринках, що виникли через це, визначали особливості трансформаційних процесів окремих регіонів, територій і економічних районів.

Регіональні особливості інвестиційної діяльності в перехідний період формувалися під впливом потенціалу розвитку території і інтенсивності просування реформ, що історично склалися. Найчастіше класифікація регіонів за рівнем економічного розвитку базується на показниках ВВП (ВРП), кінцевого споживання і інвестицій на душу населення. Разом з тим використання цих узагальнювальних характеристик не дозволяють відобразити весь спектр соціально-економічного положення російських регіонів. До певної міри ці проблеми вирішуються в рамках багатовимірної класифікації, що враховує різний рівень фінансового і соціального розвитку регіонів. В основі багатовимірної класифікації регі-

онів лежить система наступних макропоказників: ВРП, об'єм промислової продукції, об'єм сільськогосподарської продукції, об'єм основних фондів, інвестиції в основний капітал, іноземні інвестиції, об'єм роздрібно-го товарообігу, грошові доходи населення, безробіття, частка надходжень податків і зборів в бюджетну систему, частка прибулих у ВРП.

Економічний розвиток України за останнє десятиліття протікає на тлі задоволеної істотної диференціації системи соціально-економічних індикаторів і в часі, і по регіонах. Загальними ознаками економіки регіонів в перехідний період є падіння виробництва і інвестицій, скорочення внутрішнього ринку, інфляція, безробіття, зниження рівня життя населення. Порівняльний аналіз загально-економічних індикаторів регіонального розвитку показує, що характер спаду інвестиційної діяльності знаходиться у визначальній залежності від структури господарства і динаміки фінансових результатів діяльності.

Можна виділити декілька траєкторій руху динаміки для різних регіонів (табл. 1)

Проблематика іноземного інвестування викликає численні дискусії як у середовищі фахівців і вчених, так і серед працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських діячів, пересічних громадян. У результаті з'являються контраверсійні, а подекуди й діаметрально протилежні точки зору на суть і значення іноземних інвестицій, їхню роль в економіці держави та в процесах міжнародної інтеграції.

З одного боку, простежується потужна лінія на "канонізацію" іноземних інвестицій та іноземних інвесторів з посиланням на ту винятково важливу роль, яку відіграють в економічному житті нашої держави, проведенні ринкових реформ, становленні демократичного суспільства, досягненні соціальних стандартів західноєвропейських країн. З іншого — існує підґрунтя для трактування іноземних інвестицій як чинника поглинання внутрішнього ринку західним капіталом, своєрідної форми експансії транснаціональних корпорацій на територію постсоціалістичних країн, засобу поширення глобалізації, що пояснюється як інструмент перерозпо-

Таблиця 1. Узагальнена оцінка інвестиційної привабливості регіонів України

Групи регіонів	Характеристика інвестиційного клімату	Пріоритетні напрями інвестування
I. Регіони, пріоритетні за інвестиційною привабливістю (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Харківська області та Автономна Республіка Крим).	Найбільш високий загально-економічний потенціал в Україні, рівень розвитку інвестиційної та комерційної інфраструктури, благоприємний підприємницький клімат. Найвищий рівень урбанізації населення та забезпеченості кваліфікованими кадрами. Значна ємність споживчого ринку та ринку факторів виробництва	Промислове виробництво всіх підгалузей; транспортна інфраструктура; зв'язок з виробництвом будматеріалів; житлове будівництво у міській (приміській) зоні; торгівля; харчування, побутове обслуговування; медицина, спортивні заклади; банківський та страховий бізнес
II. Регіони досить високої інвестиційної привабливості Львівська, Луганська, Одеська і Полтавська області	Достатньо високий загально-економічний потенціал та рівень розвитку інвестиційної інфраструктури; рівень споживання товарів та послуг. Сприятливий підприємницький клімат; рівень комерційної інфраструктури та забезпеченості кваліфікованими кадрами	Непрямі інвестування такі самі як і у попередній групі, проте з меншим рівнем ефективності. У деяких регіонах ефективні інвестиції у виробництво та переробку сільгосппродукції
III. Регіони середньої інвестиційної привабливості (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Миколаївська, Сумська, Черкаська та Чернігівська області)	Загально-економічний потенціал значно нижчий. Гірше розвинена інвестиційна і комерційна інфраструктура. Непогано розвинене с/г, високий рівень забезпеченості кадрами сільгоспвиробництва. Середній рівень споживання товарів та послуг населенню	Аграрний сектор економіки: виробництво сільгосппродукції, переробка сільгоспсировини, виробнича інфраструктура сільського господарства; сільськогосподарське виробництво та житлове будівництво
IV. Регіони низької інвестиційної привабливості (Волинська, Ровенська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Кіровоградська, Херсонська області)	Найнижчий загально-економічний потенціал в Україні. Недостатньо розвинено як промислове, так і с/г виробництво. Низький рівень інвестиційної та комерційної інфраструктури. Найнижчий рівень доходів та споживання товарів та послуг населення	Інвестиційна активність у цих регіонах повинна обмежитися у зв'язку з несприятливим інвестиційним кліматом. Інвестування можливе лише у особливо ефективні проекти після експертизи бізнес-планів

ділу світового багатства на користь високорозвинутих держав шляхом визиску і виснаження трудових, природних та інтелектуальних ресурсів усього іншого світу.

При цьому найпоширенішою помилкою в контексті аналізу іноземних інвестицій у регіони є хибне уявлення про те, що в результаті здійснення інвестиції одна зі сторін обов'язково залишається у виграші, а інша — програє. Звичайно, на практиці така ситуація можлива. Хоча, як правило, у світовій економіці іноземне інвестування пов'язане із взаємним виграшем. Інвестор дістає доступ до ринків дешевої робочої сили чи сировини, збуту продукції, зменшує свої ризики шляхом міжнародної диверсифікації капіталу. Сторона, яка приймає, заповнює "нішу" у наявних інвестиційно-фінансових ресурсах, вирішує низку соціально-економічних проблем.

Торкаючись мотиваційних аспектів іноземного інвестування з погляду його значення для сучасної української економіки, слід насамперед звернути увагу на ту прописну істину, що для досягнення стабільного економічного зростання і забезпечення відповідних високих показників господарського розвитку держави чи її окремого регіону, треба, щоб підприємства, які знаходяться на

відповідній території, збільшували обсяги виробництва продукції та надання послуг. Головний критерій їхньої ефективності — здатність виробляти якісний і доступний товар, збільшувати обсяги його реалізації, досягати зростання прибутків. Адже прибутковість підприємств — це й нарощування податкових платежів до бюджету та соціальних відрахувань, розвиток регіональної інфраструктури, і адаптація нових технологій інновацій та систем менеджменту для вітчизняного розуміння.

Отож, іноземні інвестиції є сьогодні тим ресурсом, який, в усякому разі в найближчій перспективі, може найвагомніше сприяти підвищенню ефективності функціонування українських підприємств, а відтак і розвитку відповідних територій та міст, поліпшенню соціального захисту громадян. Нагромадження капіталу у регіонах є основним засобом забезпечення інноваційного розвитку економіки інвестування у інфраструктуру, соціальну сферу, зокрема в освіту, створення передумов для виникнення переваг економії масштабу (табл. 2) [1].

Звичайно, не можна оминати увагою і тих потенційних загроз, які можуть нести для певної території чи держави в цілому прями іноземні інвестиції. Такі загрози,

аби не допустити розвитку подій за несприятливим сценарієм чи запобігти конфліктності у стосунках із потенційними іноземними партнерами, слід окреслювати та ідентифікувати насамперед.

Найперше йдеться про випадки нечесної конкуренції, коли закордонна компанія викуповує контрольний пакет акцій українського підприємства з метою усунення з ринку наявного чи потенційного конкурента. У цьому разі виникає реальна небезпека, що вказане підприємство в кращому разі буде перепрофільоване на випуск неконкурентоспроможної на міжнародному ринку продукції, а в гіршому — просто буде усунене з ринку шляхом погіршення якості товарів. Такий сценарій сьогодні видається можливим з огляду на порівняно невисоку ринкову вартість акцій українських підприємств, пов'язану з недостатньою розвиненістю вітчизняного ринку цінних паперів, відсутністю належного досвіду роботи на ньому та відносно невисокою купівельною спроможністю внутрішніх інвесторів.

Іншим проблемним питанням, яке часто непокоїть громадськість, є питання рівня екологічної безпеки іноземних інвестиційних проєктів. Адже в Україні стереотипно вважають, що іноземці розташовують на українській території лише екологічно брудні підприємства, функціонування яких виснажує природні ресурси та завдає збитків

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції у регіони України (млн дол. США)

	Кількість підприємств	Обсяги інвестицій на			
		01.01.2008		01.01.2009	
		усього	у % до загального підсумку	усього	у % до загального підсумку
Україна	17887	29542,7	100,0	35723,4	100,0
Автономна Республіка Крим	543	726,2	2,5	637,6	1,8
Вінницька	175	152,6	0,5	161,3	0,5
Волинська	247	392,4	1,3	388,7	1,1
Дніпропетровська	1018	2934,3	9,9	2667,3	7,5
Донецька	567	1355,2	4,6	1508,8	4,2
Житомирська	342	173,6	0,6	181,3	0,5
Закарпатська	847	345,3	1,2	355,8	1,0
Запорізька	392	761,4	2,6	835,6	2,3
Івано-Франківська	422	385,2	1,3	480,8	1,3
Київська	808	1083,6	3,7	1301,2	3,6
Кіровоградська	100	55,3	0,2	63,0	0,2
Луганська	156	309,1	1,0	336,1	0,9
Львівська	1273	771,5	2,6	930,7	2,6
Миколаївська	192	136,8	0,5	151,8	0,4
Одеська	923	880,8	3,0	991,5	2,8
Полтавська	343	367,9	1,2	511,5	1,4
Рівненська	180	233,1	0,8	272,1	0,8
Сумська	170	180,5	0,6	159,1	0,3
Тернопільська	155	51,0	0,2	58,7	0,2
Харківська	762	1278,7	4,3	1599,4	4,5
Херсонська	212	156,2	0,5	171,4	0,5
Хмельницька	147	129,0	0,4	137,3	0,4
Черкаська	263	175,0	0,6	177,2	0,5
Чернівецька	244	51,2	0,2	60,1	0,2
Чернігівська	95	86,6	0,3	94,4	0,3
м. Київ	7097	9681,7	32,8	13321,5	37,3
м. Севастополь	214	147,2	0,5	141,8	0,4

Дані сформовані на підставі інформації юридичних осіб

довкіллю і здоров'ю громадян. Це питання також має відстежуватися з метою недопущення соціального напруження та суперечностей у трикутнику "влада — іноземний інвестор — суспільство".

При цьому особливу увагу слід звернути на те, що українське суспільство й економіка формуються у своєрідному системному середовищі негативних зовнішніх ефектів: екологічних, психологічних, демографічних, а також ресурсних, у системі яких фінансово-інвестиційний чинник є досить вагомим.

Пріоритетними напрямками державної політики, спрямованими на рівномірний розвиток регіонів, активізацію інвестиційних процесів на регіональному рівні, є наступні:

— структурна перебудова економіки регіонів із значною концентрацією підприємств важкої промисловості та сприятливою екологічною ситуацією [5];

— доля центральних та регіональних органів влади в регулюванні обсягів і використанні різних джерел інвестиційних ресурсів, що включає реалізацію конкретних програм, спрямованих на розвиток певних галузей або підприємств;

— розширення мережі спеціалізованих фондів, що мають фінансово підтримувати інноваційні проекти, реалізація яких відповідає національним інтересам, створення Українського інвестиційного банку, який повинен забезпечувати фінансування проектів, що сприятимуть регіональному розвитку [3]. Даний банк має спеціалізуватися на наданні позичок і гарантій стосовно реалізації проектів, спрямованих на:

1) фінансову підтримку спільних регіональних проектів за умов, якщо їх реалізація не може бути повною мірою профінансована їх ініціаторами;

2) розвиток депресивних регіонів України;

3) забезпечення переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку;

— фінансова мотивація органів місцевої влади щодо залучення іноземних інвестицій на основі передачі частини податкових надходжень від платежів, здійснених підприємцями регіону (включаючи іноземних інвесторів) із загальнодержавного до місцевих бюджетів. Наприклад, доцільно 100% податку на доходи фізичних осіб залишати у місцевих бюджетах, а також 30—75% [4] податку на прибуток підприємств перераховувати у бюджеті регіонального рівня;

— сприяння більш повній зайнятості населення в регіонах шляхом створення робочих місць у галузях, що розвиваються, та у споживчій сфері [7];

— ефективне використання рекреаційних ресурсів країни;

— реалізація "Регіонально-пріоритетного сценарію" [8], головною метою якого є формування ефективних регіональних систем залучення іноземних інвестицій, спрямованих на забезпечення економічних інтересів регіонів. У основі цього сценарію лежить принцип субсидіарності, притаманний державній політиці практично всіх країн ЄС, за яким регіональні економічні інтереси не можуть приноситись у жертву політичним інтересам центру. Тобто враховуються стратегічні регіональні пріоритети, уряд розробляє довготермінову стратегію економічного розвитку держави, а кожен регіон формує власні стратегії суспільно-економічного розвитку, включно до рівня міст і районів. І залучення іноземних інвестицій до регіонів відбувається винятково в контексті регіональних стратегій.

Упровадження у життя "Регіонально-пріоритетного сценарію" буде мати значні позитивні наслідки для еко-

номіки України: посилення економічної конкуренції регіонів щодо залучення іноземних інвесторів; зростання мотивації місцевих чиновників у залученні значних обсягів іноземних інвестицій у економіку своїх регіонів [8]; сприяння європейській інтеграції нашої країни. Основним негативним наслідком реалізації цього сценарію є можливість втрати координуючої ролі уряду у формуванні інвестиційної політики держави. Але саме цей напрямок державної політики є найбільш перспективним для оживлення інвестиційних процесів в регіонах України.

ВИСНОВКИ

Стратегія формування внутрішньорегіонального і міжрегіональних ринків припускає проведення цілеспрямованої регіональної політики з метою зміцнення і розширення господарських зв'язків у середині регіону і між регіонами. Здійснення такого роду стратегії припускає наступні дії:

1. Створення регіональних інформаційних систем про інвестиційні можливості кожного регіону;

2. Створення системи стимулювання ефективних господарських внутрі- і міжрегіональних зв'язків;

3. Створення стимулів для внутрішнього накопичення, зокрема шляхом полегшення доступу регіональним структурам до необхідних для ведення підприємницької діяльності ресурсів і надання їм певних привілеїв.

Регіон може запропонувати свої ресурси як можливий об'єкт інвестування з боку інших регіонів, які поширюватимуть свою структуру ринку на його територію. Для здійснення цієї стратегії регіони повинні мати можливість створювати умови, в максимальній мірі сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості, а розглянуті пріоритетні напрямки державної політики сприятимуть формуванню системного підходу та активізації процесів залучення іноземних інвестицій на регіональному рівні, створенню сучасних регіональних систем залучення іноземних інвестицій, адекватних вимогам міжнародного ринку і покликаних забезпечити економічний розвиток українських регіонів та їх активну долю у процесах інтеграції України до Світового Співтовариства.

Література:

1. Офіційний сайт державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

2. Борщевський Ст., Польова І. Формування регіональної системи залучення іноземних інвестицій // Регіональна економіка. — 2006. — № 4. — С. 41—48.

3. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. — К.: МП "ІТЕМ" ЛТД. — 1995. — С. 94—104.

4. Дацій Н.В. Державне регулювання залучення внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування інвестицій // Інвестиції: Практика та досвід. — 2007. — № 21. — С. 11—14.

5. Курмаєв П.Ю. Регіональні аспекти іноземного інвестування // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006. — № 12. — С. 66—69.

6. Лайко Г.П. Інвестиційна привабливість регіонального сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. — 2003. — № 12. — С. 73—76.

7. Пап В. Вдосконалення інвестиційної політики в країні та її вплив на розвиток інвестиційного процесу в регіоні // Регіональна економіка. — 2006. — № 2. — С. 50—58.

8. Швець В.Є. Метод стандартизації показників в аналізі інвестиційної привабливості регіонів // Фінанси України. — 1998. — № 5. — С. 23—26.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2009 р.